

WSTĘP

Własność jest jednym z podstawowych elementów rzeczywistości społeczno-gospodarczej, dlatego jest przedmiotem zainteresowania teorii dążących do jej opisu i wyjaśnienia. Zagadnienia związane z własnością nie stanowią jednak kwestii, które można uznać za neutralne ideologicznie. Wręcz przeciwnie – nie tylko sama istota tego pojęcia, ale również niemal każdy jego aspekt uwikłane są w spory światopoglądowe. W przypadku analizy tego pojęcia wstępnie należy rozróżnić podział na dwa ujęcia.

W pierwszym własność stanowi relację pomiędzy podmiotem własności a jej przedmiotem. Stosunek ten może być rozumiany jako tak zwane uprawnienie własnościowe opisujące uznane możliwości traktowania przez właściciela swego obiektu własności. Natomiast odmienne znaczenie zyskuje własność w przypadku, gdy jej rozumienie wiąże się z uznaniem jej jako stosunku społecznego pomiędzy jednostkami i grupami występującymi w specyficznych rolach. Problematyka taka dotyczy bowiem kwestii legitymizacji lub podważania istniejących relacji własnościowych. Stąd nie można sprowadzać problemu własności do sporu o postać definicji abstrakcyjnego pojęcia teoretycznego, gdyż grozi to marginalizacją związanych z nią problemów i tym samym niezrozumieniem sporów o jej znaczenie dla społeczeństwa i gospodarki.

Zasadniczą trudnością łączącą się z ich analizą jest to, że w stanowiskach podejmujących problem własności zawarte są nie tylko problemy charakterystyczne dla nauki, na które można znaleźć logiczną albo empiryczną odpowiedź. Często bowiem prezentacje poszczególnych stanowisk odchodzą od zachowującego kontakt z analityczną rzeczywistością ujęcia opisowego, które odnosi się do istniejących stosunków własnościowych. Przyjmują charakter normatywny i koncentrują swoje zainteresowania nie na realnych, ale na pożądanym stanach rzeczywistości, dodatkowo w swej argumentacji zacierając granice między nimi. Podczas gdy następstwem prezentacji opisowych mogą być pragmatyczne wskazówki dotyczące sposobów wykorzystania zalet, które wynikają ze stosunków, to konsekwencją ujęć normatywnych jest artykulacja wprowadzenia reguł, które na nowo mają uporządkować rzeczywistość ekonomiczno-społeczną.

Tak więc doniosłość znaczenia własności, jako przedmiotu analizy badawczej, nie wynika wyłącznie z celu poznawczego. Najistotniejszą bowiem kwestią związaną z tym pojęciem jest jego głębokie uwikłanie w rzeczywistość społeczną i systemy wartości. Stąd spory własnościowe w sposób zasadniczy odzwierciedlają podstawowe problemy poszczególnych epok w dziejach ludzkości z charakterystycznymi dla nich sposobami wartościowania.

To powoduje, że prezentacje zagadnień związanych z posiadaniem napotykać kwestię wartościowania. Własność nie jest bowiem neutralnym aksjologicznie stosunkiem między człowiekiem a rzeczą, ale stanowi nasycone potężnym ładunkiem emocjonalnym skomplikowane relacje społeczne. Dlatego należy zgodzić się z Ludwikiem Górskim, który tak odniósł się do złożoności interpretacyjnej tego pojęcia: [...] czy za Owidiuszem mówić mamy o „amor sceleratus habendi”, o zbrodniczej żądzy posiadania, czy też to dążenie do własności jest wyrazem prawa przyrodzonego, a więc bożego? Czy za Proudhonem wołać mamy „la propriété c'est le vol” (własność to kradzież), czy też przeciwnie, własność uważać mamy za instytucję o charakterze sakralnym. Czy za Marksem określać mamy własność jako środek panowania i wyzysku człowieka przez człowieka, czy też jako wyraz władztwa nad światem materii – władztwa będącego atrybutem rozumu i powołanego do dopełnienia boskiego aktu twórczego¹.

Warto tu jednak dodać, że złożoność zagadnienia wynika nie tylko z odmiennych jego ujęć. Dodatkową komplikację stanowią rozbieżności, które zdarzają się nawet w obrębie tej samej perspektywy. Ich skalę odzwierciedla kontrast między porównaniem prawdopodobieństwa zbawienia bogacza z szansą wielbłąda na sforsowanie ucha igielnego², które jest sprzeczne z zasadą postępowania z powierzonymi dobrami, opisaną przez św. Mateusza. Mówi ona, że *każdemu bowiem, kto ma, będzie dodane, tak że nadmiar mieć będzie. Temu zaś, kto nie ma, zabiorą nawet to, co ma*³. Można przy tym dodać, że to samo sformułowanie u innego ewangelisty pojawia się jednak w innym kontekście i sens jego może być odczytany zupełnie inaczej⁴.

Szczegółową analizę zagadnień związanych z własnością należy rozpocząć więc od przedstawienia kwestii przedmiotu i podmiotu własności, które są podstawowymi elementami składowymi tego pojęcia. Jest to istotne dla zrozumienia

¹ Za: L. Górski, *Własność prywatna, jej znaczenie i granice*, Biblioteczka Akcji Katolickiej nr 76, Poznań 1937, s. 5. Ludwik Górski (1899–1945), profesor Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie, reprezentant katolickiej nauki społecznej. Wspomnienie w: C. Strzeszewski, *Na przełomie czasów. Moje wspomnienia*, KIK, OSPiS, PZKS, Lublin 1995.

² Mt 19, 24; Mr 10, 25; Łk 18, 24; w: *Pismo Święte Nowego Testamentu*, Pallottinum, Poznań – Warszawa 1977, s. 65, 125, 209.

³ Mt 25, 14–30, tamże, s. 82–83.

⁴ Łk 8, 16–18, tamże, s. 176.

stosunków własnościowych oraz rozróżnienia rodzajów własności i charakterystycznych dla nich relacji.

Następnym rozpatrywanym problemem będą kwestie związane z triadą uprawnień własnościowych: posiadaniem, korzystaniem oraz przekazaniem. Spory o ich rozumienie są bowiem jedną z podstawowych kontrowersji w myśli ekonomicznej, społecznej i prawnej. Przedstawione kwestie staną się następnie punktem wyjścia do przedstawienia dylematów tematyki istoty własności. Zawiera ona szereg elementów, począwszy od sporu o początek własności aż do kontrowersji wokół normatywnej wizji stosunków własnościowych.